

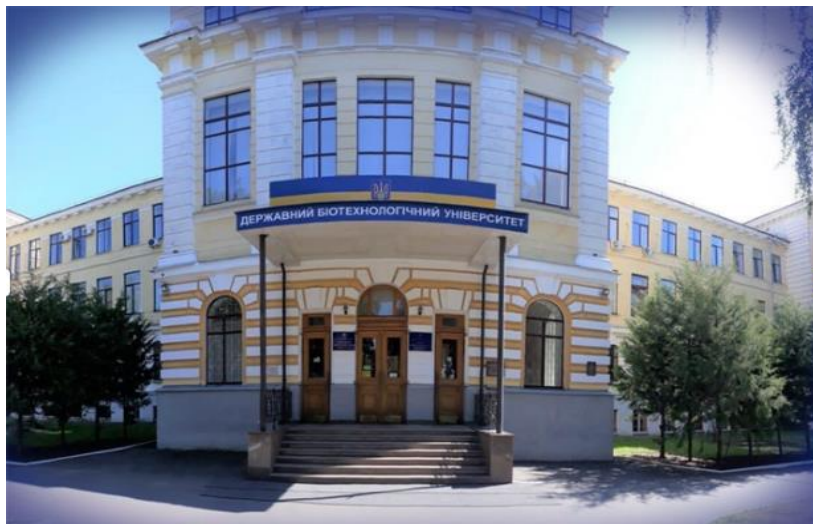
Міністерство освіти і науки України

ДЕРЖАВНИЙ БІОТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет менеджменту, адміністрування та права

Кафедра державно-правових дисциплін та міжнародного права

ОСНОВИ РИМСЬКОГО ПРАВА ТА ЛАТИНСЬКА ТЕРМІНОЛОГІЯ

Методичні рекомендації та завдання
до практичних (семінарських) занять
студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
денної (заочної) форми навчання
спеціальності 081 «Право»

Харків – 2022 р.

Міністерство освіти і науки України
Державний біотехнологічний університет
Факультет менеджменту, адміністрування та права
Кафедра державно-правових дисциплін
та міжнародного права

ОСНОВИ РИМСЬКОГО ПРАВА ТА ЛАТИНСЬКА ТЕРМІНОЛОГІЯ

Методичні рекомендації та завдання
до практичних (семінарських) занять
студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
денної (заочної) форми навчання
спеціальності 081 «Право»

Затверджено на засіданні навчально-методичної
комісії факультету менеджменту,
адміністрування та права
Протокол № 4
від 26.04.2022р.)

Харків – 2022 р.

Схвалено
на засіданні кафедри державно-правових дисциплін
та міжнародного права (Протокол № 7 від 19.04.2022р.)

Рецензенти:

Желєзнов О.Є. – кандидат юридичних наук, доцент кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін Харківського національного університету внутрішніх справ

Лісничка О.М. – кандидат юридичних наук, старший слідчий Державного бюро розслідувань

Основи римського права та латинська термінологія: Методичні рекомендації та завдання до практичних (семінарських) занять студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти денної (заочної) форми навчання спеціальності 081 «Право» / Укладачі: Г.С. Іванова. Харків: ДБТУ, 2022. – 28 с.

Методичні рекомендації призначені для надання допомоги студентам у засвоєнні основних тем навчальної дисципліни «Основи римського права та латинська термінологія» з урахуванням сучасних досягнень науки, а також специфіки викладання дисципліни для студентів вищих навчальних закладів.

Видання призначене для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти денної та заочної форми навчання спеціальності 081 «Право».

Відповідальний за випуск: д.ю.н. Іванова Г.С.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З ПІДГОТОВКИ ДО ПРАКТИЧНИХ (СЕМІНАРСЬКИХ) ЗАНЯТЬ.....	7
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО РОЗВ'ЯЗАННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАВДАНЬ.....	8
СИСТЕМА ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ.....	11
МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ТА ЗАВДАННЯ ДО ПРАКТИЧНИХ (СЕМІНАРСЬКИХ) ЗАНЯТЬ СТУДЕНТІВ.....	13
Змістовий модуль 1. Загальні положення про Римське приватне (цивільне) право. учасники цивільних відносин та захист цивільних прав (позови).....	13
Тема 1. Загальні положення – поняття, предмет, система, принципи, джерела римського права.....	13
Тема 2. Особи – учасники цивільних відносин	15
Тема 3. Поняття та особливості римського цивільного процесу.....	17
Змістовий модуль 2. Речове та зобов'язальне право. Сімейне та спадкове право.....	20
Тема 4. Речове право.....	20
Тема 5. Зобов'язальне право	23
Тема 6. Сімейні правовідносини.....	25
Тема 7. Спадкове право.....	27

ВСТУП

Вплив Римського права на законодавство багатьох західноєвропейських країн, що мав місце прямим запозиченням або через сприйняття принципів даного права, пояснюється його загальнолюдським характером. Остання кодифікація цивільного законодавства України, що проходила в умовах відмови від адміністративно-командного характеру регулювання майнових відносин, відновила розвиток приватноправових інститутів і підходів, тобто відбулася на класичних римсько-правових засадах.

Римське приватне право характеризується чіткістю визначень і високою юридичною технікою, а тому в підготовці висококваліфікованих юристів не можна обійтися без його вивчення. Знайомство з основними постулатами римського права і його системою допоможе сформуванню у сучасного фахівця з правознавства юридичне мислення, створить передумови для наукового аналізу життєвих ситуацій, для пошуку юридично обґрунтованих шляхів і способів вирішення тих чи інших казусів.

Предметом навчальної дисципліни «Основи римського права та латинська термінологія» є питання правової культури Стародавнього Риму, основні інститути римського приватного права.

Мета навчальної дисципліни «Основи римського права та латинська термінологія» полягає в ознайомленні студентів з правовою культурою Стародавнього Риму, з основними інститутами римського приватного права, а також показати вплив римського приватного права на розвиток сучасної світової цивілістики та цивільного права України зокрема.

Основні завдання дисципліни «Основи римського права та латинська термінологія»:

- практичне оволодіння термінологією навчальної дисципліни;
- засвоєння основних інститутів та норм римського приватного права,
- вивчення системи римського приватного права,
- визначення правового статусу суб'єктів приватного права,
- вивчення підстав та умов виникнення, зміни та припинення приватних правовідносин,
- ознайомлення з порядком вирішення спорів,
- ознайомлення з специфічними способами захисту цивільних прав,
- дослідження основних положень речового, зобов'язального, сімейного та спадкового права.

Вивчення курсу «Основи римського права та латинська термінологія» передбачає, що в результаті кожний студент повинен:

- знати: поняття та предмет римського права; рецепцію римського приватного права у Європі та усьому світі; загальні поняття цивільного, процесуального, речового, зобов'язального, сімейного, спадкового права; головні джерела римського права; процес виникнення, становлення та розвитку головних інститутів римського приватного права; основні принципи римського права; вплив римського приватного права на розвиток сучасного цивільного права.

- вміти: відмежувати цивільні майнові відносини від інших майнових відносин; розуміти рецепцію норм римського права; тлумачити норми пам'яток римського права; порівнювати норми римського права з правовими нормами сучасного приватного права України, розв'язувати ситуативні юридичні казуси.

Навчальна дисципліна «Основи римського права та латинська термінологія» пов'язана з рядом інших дисциплін, які вивчатимуть студенти протягом всього періоду навчання. Це такі юридичні дисципліни як: теорія держави та права, цивільне, господарське право, цивільний та господарський процес та інші. Вивчення дисципліни «Основи римського права та латинська термінологія» сприяє усвідомленню майбутніми фахівцями значення норм права, що є обов'язковим для виконання професійних завдань, пов'язаних з діяльністю у сфері відносин, які врегульовані приватним правом.

ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З ПІДГОТОВКИ ДО ПРАКТИЧНИХ (СЕМІНАРСЬКИХ) ЗАНЯТЬ

Вивчення дисципліни «Основи римського права та латинська термінологія» проходить у формі лекцій, семінарських занять, практичних занять та самостійної роботи.

Метою аудиторних занять є систематизоване засвоєння студентами теоретичних знань про поняття, завдання, основні принципи та інститути приватного права. Аудиторні заняття передбачають форми контролю засвоєння змісту дисципліни.

Лекційні заняття передбачають викладення нового теоретичного матеріалу викладачем, сприйняття цього матеріалу студентами. За своїм змістом лекції охоплюють основний теоретичний матеріал найважливіших тем навчальної дисципліни.

Семінарське заняття – форма навчального заняття, під час якого викладач організує обговорення попередньо визначених питань, до яких студенти повинні готувати тези виступів. Результати самостійної роботи по підготовці до семінару, та безпосередня робота на семінарі фіксується у робочому зошиті семінарських та практичних занять, ведення якого обов'язково для кожного студента. Робота на семінарському занятті також передбачає доповіді за попередньо підготовленими студентами рефератами. Викладач оцінює виступи студентів, їх активність у дискусії, рівень знань та уміння формулювати і відстоювати свою позицію тощо.

Практичне заняття – форма навчального заняття, на яких студенти повинні набути навичок практичного застосування положень приватного права до конкретних життєвих ситуацій, закріпити теоретичні знання з предмету.

Мета практичного заняття – поглиблене і систематичне вивчення найбільш складних і важливих тем навчальної дисципліни «Римське приватне право». Практичні заняття покликані не стільки повторювати, скільки поповнювати і конкретизувати матеріал лекційного курсу і навчальної літератури.

Завдання для практичних занять студент виконує у письмовій формі, для чого заводить спеціальний зошит. Тему та номери завдань призначає завчасно викладач відповідно до Збірника завдань для практичних занять.

Під час практичних занять студенти під контролем викладача обговорюють рішення практичних завдань. Відповіді на кожне питання повинні бути мотивованими з обов'язковим посиланням на відповідні норми трудового законодавства. Вимоги до усних відповідей студентів на практичних заняттях є загальноприйнятими. Спочатку зачитується зміст завдання (фабула задачі), а потім письмове рішення з необхідними коментарями та поясненнями. В обговоренні рішення беруть участь усі студенти групи.

Викладач оцінює вірність, повноту й обґрунтованість рішень, викладених студентами, їх активність у дискусії, рівень знань та уміння формулювати й відстоювати свою позицію тощо.

Викладач, який проводить заняття, підводить підсумки обговорення, робить зауваження щодо неточних, некоректних і помилкових рішень студентів та формулює правильні відповіді на поставлені у завданні питання.

При повній і правильній відповіді на питання, які стоять у завданні, викладач може змінити деякі вихідні дані цього завдання, щоб змусити студента зайнятися пошуком іншої відповіді. Такий підхід викладача до можливих варіантів розвитку ситуації і способів їх вирішення не тільки створює робочу обстановку у групі, активізує студентів, а й викликає у них особливий інтерес до проведення таких занять.

Непідготовленість до заняття, відсутність письмових рішень домашнього завдання чи пропуск заняття (незалежно від причин) тягне за собою обов'язкове його відпрацювання.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО РОЗВ'ЯЗАННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАВДАНЬ

Розв'язання практичних завдань є окремою формою вивчення навчальної дисципліни «Основи римського права та латинська термінологія», яка спрямована на оволодіння поняттями та положеннями цієї галузі правових знань.

Основними цілями розв'язання задач з навчальної дисципліни є:

1. Досягнення високого рівня обґрунтування власної правової оцінки фактичних обставин поданої ситуації.
2. Розвиток вмінь надавати окрему правову оцінку конкретно представлених фактичних обставин запропонованої ситуації.
3. Максимальне наближення навчальних форм засвоєння інформації до змісту конкретних правових елементів відповідних інститутів.
4. Закріплення навичок самостійної роботи студентів з нормативним матеріалом.

Будь-яке практичне завдання складається з *декількох частин*:

- а) умови (фабула завдання);
- б) питання.

Фабулою завдання є інформація про уявні події, можливо пов'язані з певними діями правозастосовників.

Завдання полягає у вимозі представити студентом висновки, що зроблені самостійно: або про представлену ситуацію, або правову оцінку ситуації чи оцінку дій правозастосовників.

Вирішення практичного завдання включає в себе декілька послідовних етапів:

- 1) юридична оцінка наданої практичної ситуації;
- 2) власна правова оцінка наведеної ситуації;
- 3) обґрунтування власної правової оцінки студентом із відповідними посиланнями на норми чинного законодавства;
- 4) Формулювання остаточної відповіді на поставлені в задачі запитання.

Юридична оцінка практичної ситуації повинна базуватися на представлений у практичному завданні інформації про певну життєву ситуацію.

Використовуючи знання, отримані в процесі вивчення навчальної дисципліни, студент повинен випрацювати власну позицію щодо оцінки події.

Оскільки умови задачі не можуть бути викладені з урахуванням усіх можливостей і абсолютно повно, перш за все необхідно напрацювати декілька пріоритетних напрямків вирішення завдання. Підбираючи аргументи щодо кожного з них, відкидаються найменш вірні та найменш аргументовані варіанти.

Після обрання найбільш оптимального варіанту, формулюється розгорнута відповідь із викладенням власних аргументів стосовно саме такого варіанту. Рішення повинно бути розгорнутим, аргументованим із посиланням на норми чинного законодавства.

Формула рішення повинна слідувати за основними положеннями, аргументами та містити їх підсумок, що знаходить вираження у чіткій відповіді на поставлені в задачі питання. При вирішенні завдання студент повинен користуватися положеннями відповідної літератури та власними знаннями, отриманими при вивченні курсу «Основи римського права та латинська термінологія», теоретичними надбаннями юридичної науки.

ЗРАЗОК ВИРІШЕННЯ ЗАВДАННЯ

Фабула. В родині римської сім'ї було двоє дітей-двійнят – син та донька. На їх тринадцятий день народження батьки кожному із них подарували по земельній ділянці. Брат із сестрою порадилися і вирішили, що було б добре як найшвидше продати подаровані їм земельні ділянки для того щоб витратити гроші на свій розсуд. Дізнавшись про намір обдарованих батько їхніх друзів запропонував по 10 монет за кожен земельну ділянку. Дана пропозиція влаштувала молодих людей і невдовзі було укладено відповідні угоди про купівлю-продаж земельних ділянок. Дізнавшись про цю подію батьки двійнят обурилися і зажадали від сусіда розірвання угод купівлі продажу. У відповідь сусід зазначив, що угоди є законними, крім того зауважив що вони є незначними оскільки їх було оцінено всього у 10 монет.

Надайте оцінку даній ситуації. Чи могли брат і сестра укласти угоди із сусідом та продати земельні ділянки?

Рішення. Дана задача розрахована на знання положень римського приватного права щодо статусу приватних осіб як учасників цивільних відносин, якими визначається питання дієздатності.

У розумінні римських юристів дієздатність - це здатність користуватися своїми правами самостійно, здійснювати юридично значимі дії та нести за них відповідальність. Дієздатність залежала від стану психічного здоров'я, а також способу життя громадянина. Крім того, особливу увагу необхідно звернути на вік, з якого наступала дієздатність. Так у римському праві виділяли наступні обсяги дієздатності залежно від вікового критерію:

- перша група вважалася абсолютно недієздатною, від їх імені діяв опікун - це діти, хлопчики і дівчата у віці до 7 років.

- друга група вважалася обмежено дієздатною, вона могла здійснювати дрібні угоди (купівля-продаж, дарування, обмін) - це дівчата у віці 7-12 років і

хлопці від 7 до 14. В момент укладення важливих угод, особливо пов'язаних з нерухомістю, потрібна була згода опікуна.

- третя група - молоді люди у віці до 25 років, які могли укласти будь-яку угоду від власного імені, але, у разі укладення відверто не вигідної для себе угоди, мали змогу просити претора застосувати реституцію, тобто розірвання такої дії і повернення у вихідний стан.

Враховуючи зазначене, переш за все необхідно звернути увагу, що брат із сестрою незважаючи на те що були однолітками – мали різний обсяг дієздатності оскільки маючи повних тринадцять років:

- брат був обмежено дієздатним і міг вчиняти виключно дрібні угоди, що передбачало можливість укладення виключно дрібних договорів, а для укладання угоди щодо нерухомості йому була потрібна згода опікуна;

- його сестра вже мала більший обсяг дієздатності і могла укласти договір купівлі-продажу нерухомого майна у вигляді земельної ділянки.

Крім того, доводи сусіда щодо того, що угоди є незначними оскільки їх було оцінено всього у 10 монет не є обґрунтованими, адже мова йде про договір предметом якого є не дрібна річ, а нерухоме майно – земельна ділянка.

Одночасно, незважаючи на те, що сестра зважаючи на повний обсяг дієздатності і могла укласти будь-яку угоду від власного імені - римське право передбачало для неї як для молодшої особи, яка не досягла 25-ти річного віку, право на звернення до претора за застосуванням реституції у разі укладення відверто не вигідної для себе угоди (тобто розірвання такої дії і повернення у вихідний стан).

Таким чином:

Брат враховуючи його обсяг дієздатності міг самостійно укласти виключно дрібні угоди, а для укладення угоди щодо нерухомого майна йому була потрібна згода опікуна.

Щодо договору купівлі-продажу укладеного сестрою, то така угода є законною, оскільки дівчина на момент укладення угоди мала повний обсяг дієздатності. Проте слід враховувати, що дівчина як молода особа у віці до 25-ти років мала право на звернення до претора щодо застосування реституції до явно не вигідної угоди.

СИСТЕМА ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Підсумкова оцінка знань студентів залежить від способів або підходів, що застосовуються при визначенні рівня знань студента. Вони, в свою чергу, залежать від форми навчання студента. У разі оцінювання знань студента заочної форми навчання, то воно проводиться на ґрунті усної\письмової відповіді на екзаменаційний (три питання) або заліковий білет (два питання), який студент отримує на підсумковому контролі, що знаходить своє вираження у кінцевій оцінці за п'ятибальною системою, стобальною системою, або за системою ECTS. У разі оцінки знань студентів денної форми навчання, підсумкова оцінка знаходить своє вираження у кінцевій оцінці за п'ятибальною системою, стобальною системою, та за системою ECTS, яка визначається сумою балів, набраних студентом при виконанні окремих видів робіт. Бали за проведену роботу нараховуються при оцінюванні відповідей на практичних заняттях, поточних модульних контролів, іспиту (у разі його складання).

При складанні семестрового екзамену, кількість балів, відведених на поточний контроль, складає не більше 60 за 100 бальною шкалою. При складанні заліку, кількість балів, підсумкова оцінка виставляються за результатами поточного контролю за 100 бальною шкалою.

Поточний контроль здійснюється під час проведення практичних та семінарських занять. Основна мета поточного контролю – забезпечення зворотного зв'язку між викладачами та студентами в процесі навчання, забезпечення управління навчальною мотивацією студентів. Оскільки основним завданням поточного контролю є встановлення і оцінювання рівнів розуміння і первинного засвоєння окремих елементів змісту теми, встановлення зв'язків між ними та засвоєним змістом попередніх тем, допускається опитування студентів і під час лекційних занять. Оцінки на семінарському, практичному занятті, які виставляються студенту, заносяться до журналу обліку роботи викладача в колонку з надписом, що засвідчує дату проведення заняття. Форми і методи опитування обирає викладач. Студенти, що були відсутніми на занятті, зобов'язані відпрацювати його.

Модуль (проміжна атестація) проводиться після вивчення матеріалу певних змістових модулів, на які поділено програмний матеріал. Форма модульного контролю розробляється лектором або провідним викладачем з дисципліни у вигляді тестів, письмової контрольної, колоквиуму, тощо. Підсумкова оцінка з модуля це – сумарна оцінка, зі своїм ваговим коефіцієнтом, з усіх видів робіт, що входять до модуля. Підсумкову модульну оцінку викладач заносить до «Модульної відомості», яка надається йому старостою групи, та фіксує її у журналі обліку роботи викладача.

Семестровий контроль з навчальної дисципліни «Основи римського права та латинська термінологія» проводиться у формі семестрового заліку. При складанні заліку з курсу підведення підсумку засвоєння студентом навчального матеріалу за семестр здійснюється виключно на підставі суми балів, набраної студентом за результатами практичних занять, самостійної роботи, виконанням модульних контрольних робіт шляхом переводу її в залікову оцінку «зараховано», «не зараховано» без присутності студента.

Оцінювання проводиться за п'ятибальною шкалою.

Оцінка «відмінно» має місце, якщо студент активно працює протягом усього практичного заняття, дає повні відповіді на запитання викладача у відповідності з планом практичного заняття і показує при цьому глибоке оволодіння лекційним матеріалом, знання відповідної літератури та законодавства з питань, що виносяться на практичне заняття, здатний викласти та аргументувати власне бачення розв'язання практичного завдання з даної тематики, проявляє здібність до підбивання висновків на підставі огляду викладеного матеріалу.

Оцінка «добре» має місце при дотриманні таких вимог: студент активно працює протягом практичного заняття, питання висвітлені достатньо повно, викладення матеріалу послідовне, обґрунтоване, з посиланнями на відповідні нормативні акти, узагальнення судової практики та літературні джерела, викладення питань повинно логічно завершуватися самостійними висновками. Але, у відповіді студента допускаються окремі неточності, незначні помилки, відсутня виключна та беззаперечна аргументованість.

Оцінка «задовільно» має місце у тому разі, коли студент у цілому оволодів основним масивом питань з даної теми, проявляє основні знання лекційного та нормативного матеріалу, літератури, намагається робити висновки й розв'язувати практичні завдання. Але, студент на заняттях поводить себе пасивно, відповідає лише за вимогою викладача, питання висвітлюються неповно, у відповідях містяться серйозні помилки.

Оцінка «незадовільно» виставляється у разі, коли студент виявив повну неспроможність висвітлити питання, у випадках, коли питання висвітлені неправильно, практичні завдання вирішені невірні. Оцінка з навчальної дисципліни Римське приватне право за семестр, що виставляється у «Відомість обліку успішності», складається з урахуванням результатів поточного та підсумкового контролю і оформлюється: за національною системою, за 100-бальною шкалою та за шкалою ECTS.

100-бальна система	оцінка ECTS	оцінка за національною системою	
		Іспит	Залік
90-100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D		
60-63		задовільно	
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
1-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ТА ЗАВДАННЯ
до практичних (семінарських) занять студентів

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1
ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО РИМСЬКЕ ПРИВАТНЕ
(ЦИВІЛЬНЕ) ПРАВО. УЧАСНИКИ ЦИВІЛЬНИХ ВІДНОСИН ТА
ЗАХИСТ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ (ПОЗОВИ).

Тема 1. Загальні положення – поняття, предмет, система, принципи,
джерела римського права

Практичні заняття – 4 години

Питання для обговорення:

1. Поняття та системи римського права: цивільне право, право народів, преторське право.
2. Предмет вивчення „Основ римського цивільного (приватного) права”.
3. Поняття та види джерел римського права.
4. Звичаєве право і закон.
5. Едикти магістратів.
6. Діяльність юристів.
7. Значення римського права в історії людства - рецепція римського права.
8. Історична роль римського цивільного права та значення його вивчення для сучасного юриста.

Методичні рекомендації:

Вивчаючи дану тему студенти повинні зрозуміти поняття та системи римського права, яка включала цивільне право – *JUS CIVILE*, право народів – *JUS GENTIUM*, преторське право - *JUS PRAETORIUM*.

Визначення предмету вивчення „Основ римського цивільного (приватного) права” полягає у тому, що у Стародавньому Римі цивільне (приватне) право регулює правові відносини, що виникають з приводу створення, набуття, використання, передачі і відчуження різноманітного майна у відносинах між приватними особами - переїзцями, а також між самими іноземцями.

Студентам потрібно ознайомитися із поняттям та видами джерел римського права. Джерелом у розумінні змісту правових норм було рабовласницьке суспільство, яке саме в Древньому Римі досягло свого найбільшого розвитку. У розумінні способу, форм утворення римського приватного права джерелами його становлення і розвитку протягом сотень років були: а) звичаєве право; б) закони - в епоху Республіки вони приймалися народними зборами, за доби принципату стали сентатусконсульти, а в період абсолютної монархії - імператорські конституції; в) едикти магістратів, тобто вищих посадових осіб; г) діяльність юристів.

Джерелами до пізнання римського права є конкретні юридичні пам'ятки (закони, кодифікації), праці юристів, а також істориків: ораторів, письменників і драматургів. Текст Законів XII таблиць є одним із авторитетніших джерел інформації про стан раннього римського права.

Під час вивчення теми необхідно ознайомитися із такими поняттями та явищами як звичаєве право і закон, едикти магістратів, діяльність юристів, а також звернути увагу на періоди розвитку джерел римського права.

Студентам потрібно дослідити історичну роль римського цивільного права та значення його вивчення для сучасного юриста.

Важко переоцінити значення римського права в історії людства. Римське право — унікальний витвір людського генія. Його вплив на законодавство багатьох західноєвропейських країн, здійснюваний або прямим запозиченням, або через сприйняття принципів цього права, пояснюється загальнолюдським характером останнього.

Рецепція права (*лат. RECEPTIO — прийняття*) — запозичення чужоземного права, яке є більш розвинутим, ніж право країни, що позичає.

Римське право виявило найбільшу життєздатність серед усіх світових кодексів. Після падіння Римської імперії римське приватне право ще продовжувало існувати і навіть розвиватися у Візантії.

Римське приватне право було рецепційовано у Цивільний кодекс Наполеона 1804 р., в російські цивільні Укладення 1903 та 1905 рр. та в інші кодифікації нового і новітнього часу. Римське приватне право мало величезний вплив на становлення сучасних правових систем держав Європи, Північної та Південної Америки. Рецепція римського права привела до того, що в одних з цих країн римське приватне право стало чинним.

Основні категорії і поняття: система римського приватного права, джерело права, звичаєве право, едикти магістрів, едикти преторів, рецепція римського права.

Завдання:

1. Накресліть схему «Система римського приватного права».
2. Складіть та заповніть таблицю “Періодизація розвитку римського права”.
3. Претор вступавши на посаду призначив обговорення положень діючого закону, до обговорення було прийнято рішення зулучити визнаних юристів. За наслідками обговорення враховуючи зауваження спеціалістів з юриспруденції, а також зважаючи на думку патер-фаміліа найвпливовіших родин – претор оголосив едикт, в якому було зазначено, що на час його правління даний закон буде вважатися нечинним. *Надайте оцінку правомірності зазначеного едикту.*

Рекомендована література:

1. Підпригора О.А., Харитонов Є.О. Римське право: Підручник. – К.: «Юрінком Інтер», 2009. – 528 с.
2. Борисова В.І., Баранова Л.М. Основи римського приватного права: Підручник. – Х.: «Право», 2008. – 226 с.
3. Підпригора О.А., Харитонов Є.О. Римське право: Підручник. – К.: «Юрінком Інтер», 2009. – 528 с.
4. Задорожний Ю.А. Основи римського приватного права : курс лекцій. Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2009. – 92 с.
5. David Johnston. Roman law. Cambridge University Press. 2015. – 540 с.

<https://library.nlu.edu.ua/BIBLIOTEKA/SAIT/CCRL.pdf>

6. Peter Stein. Roman law in European history/ Cambridge University Press. 2004. – 149 с.
7. Глиняна К.М. Вплив римського права на становлення та розвиток сучасного права Європи //Актуальні проблеми держави і права: Збірник наукових праць. - Одеса: Юридична література, 2004. - Вип. 23. С. 190-195.
8. Задорожний Ю. Роль римського права у процесі становлення та розвитку університетів у країнах Західної Європи // Право України. – 2009. - №3. – С.153-160
9. Задорожний Ю. Перспективи використання римського права у цивільному законодавстві України // Право України. – 2008. - №10. – С.149-153
10. Кармаліта М.В. Теоретичні аспекти правової доктрини в історії Римського права // Держава і право. Випуск 47. – С.101—107.
11. Шпиталенко Г.А., Горай О.С., Барановська Т.В. Вплив рецепції римського приватного права на формування законодавства Київської Русі: історико-правовий аспект // Юридичний науковий електронний журнал. – 2020. - №9. С.39—43.
12. Федущак-Паславська Г. Становлення і розвиток правових конструкцій у Давньому Римі // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2011. – Вип. 52. – С.120-126
13. Шаркова І.М. Природне право як основа морально-правових приписів у Стародавньому Римі // Правове регулювання економіки : зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана», Юридичний ф-т ; редкол.: В. Ф. Опришко (головн. ред.) [та ін.]. – Київ : КНЕУ, 2008. – Вип. 8. – С. 315–327.

Тема 2. Особи – учасники цивільних відносин

Практичні заняття – 4 години

Питання для обговорення:

1. Поняття суб'єкта права і правоздатності.
2. Правове становище римських громадян.
3. Правове становище латинів і перегрінів.
4. Правове становище рабів.
5. Правове становище вільновідпущеників.
6. Правове становище колонів.
7. Юридичні особи в римському приватному праві.

Методичні рекомендації:

Характерною рисою римського приватного права було те, що головним суб'єктом приватноправових відносин був римський громадянин, насамперед захищалися його інтереси, вони ставилися вище державних. Правовий статус римського громадянина визначався його майновим станом.

При вивченні даної теми необхідно засвоїти поняття суб'єкта права і правоздатності. Суб'єкт права — це той, хто може бути носієм права, особою. Ця здатність залежить від соціально-економічного розвитку суспільства, це не було природженою властивістю людини. Зокрема, раби були не суб'єктами, а об'єктами права. Суб'єктом права були фізичні й юридичні особи, які тоді не розмежовувалися.

Студенти мають засвоїти, що дієздатність - це здатність користуватися

своїми правами самостійно, здійснювати юридично значимі дії та нести відповідальність за них. Дієздатність залежала від стану психічного здоров'я, а також способу життя громадянина (пияцтво, марнотратство тощо). Вона також наступала з певного віку.

Дослідження підлягає питанню правового становища римських громадян. Стати римським громадянином можна було шляхом народження у законному римському шлюбі, де батько і мати були повноправними громадянами Риму. В разі народження поза шлюбом дитина розділяла статус матері на момент свого народження. Громадянство втрачалось у разі: а) смерті особи; б) продажу у рабство (цивільна смерть); в) потрапляння у полон (у випадку повернення з полону громадянство поверталось); г) засудження за найтяжчі злочини; д) вигнання з Риму у, місцевості, населені перегрінами.

Студенти під час вивчення даної теми мають зясувати питання щодо правового становища латинів і перегринів, а також правове становище рабів.

Під час вивчення питання щодо юридичних осіб в римському приватному праві. У Законах XII Таблиць перші юридичні особи визначені як професійні об'єднання ремісників та релігійні корпорації. У римському праві визначається, що певне майно може належати організації в цілому, а не окремим її членам. Згодом вирізняються два типи юридичних осіб: корпорації та товариства. Потрібно зясувати особливості вказаних типів юридичних осіб.

Необхідно приділити увагу дослідженню створення юридичної особи та арипинення діяльності юридичної особи. Також студенти мають засвоїти, що правоздатність юридичної особи дещо відрізняється від правоздатності особи фізичної - вона не має права на успадкування майна. Дієздатність юридичної особи відсутня, вона компенсується представництвом фізичних осіб.

Основні категорії і поняття: суб'єкт права (persona); приватна особа (privatae personae); правоздатність; дієздатність; правовий статус (status); стан свободи (status libertatis); стан громадянства (status civitatis); сімейний стан (status familiae); повна правоздатність (caput); зміни в правовому статусі (capitis deminutio): capitis deminutio maxima, capitis deminutio media, capitis deminutio minima; юридичні особи (universitates); реституція, рабській пекулій.

Завдання:

1. Накресліть та заповніть таблицю "Правовий статус особи".
2. Складіть схему «Дієздатність фізичної особи».
3. Накресліть та заповніть таблицю "Юридичні особи (об'єднання)".
4. Особа К., що втратила статус громадянина Риму, після проживання за межами міста Рим на території латинів та перебуваючи у статусі латина повертається та продовжує проживати у місті Рим.

Чи відбуваються зміни у громадянському статусі особи К.? Якщо відбуваються, то які саме?

5. Римський громадянин перебуваючи у поході закохався у мешканку Лаціуму. По поверненню з походу римський громадянин та латинка вирішили жити разом у Римі. Згодом у пари народився син.

Чи отримає дитина статус громадянина Риму?

Рекомендована література:

1. Підпригора О.А., Харитонов Є.О. Римське право: Підручник. – К.: «Юрінком Інтер», 2009. – 528 с.
2. Борисова В.І., Баранова Л.М. Основи римського приватного права: Підручник. – Х.: «Право», 2008. – 226 с.
3. Підпригора О.А., Харитонов Є.О. Римське право: Підручник. – К.: «Юрінком Інтер», 2009. – 528 с.
4. Задорожний Ю.А. Основи римського приватного права : курс лекцій. Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2009. – 92 с.
5. David Johnston. Roman law. Cambridge University Press. 2015. – 540 с.
6. Вовк В.М. Юридична рівність у римському приватному праві // Адвокат. – 2009. - №6(105). С. 29-32
7. Голубченко А. Статус жінки у Стародавньому світі та Середньовіччі: теоретико-правовий аспект. Науковий журнал «Law. State. Technology – 2021. № 3. С 3–8,
8. Малютіна І.П. Категорія «жінка» у публічному і приватному праві Стародавнього Риму. Юридична наука. 2013. № 3. С. 28–34.
http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnn_2013_3_5
9. Качур В.О. Співвідношення понять «Persona», «Status» і «Caput» у Римському праві // Часопис Київського університету права. – 2010. - №2. – С.21-25.

Тема 3. Поняття та особливості римського цивільного процесу.

Практичні заняття – 6 години

Питання для обговорення:

1. Виникнення державного розгляду цивільних справ.
2. Форми захисту прав.
3. Види римського цивільного процесу.
4. Загальне поняття про легісакційний, формулярний екстраординарний процеси.
5. Представництво в суді.
6. Виконання судового рішення.
7. Поняття та види позовів.
8. Особливі засоби преторського захисту.
9. Позовна давність.

Методичні рекомендації:

Вивчення теми необхідно розпочинати зі з'ясування питань виникнення державного розгляду цивільних справ. Так, обмеження саморозправи відбулося з розвитком суспільства та зміцненням держави. Держава взяла на себе обов'язок регулювати конфлікти і звершувати суд. Спочатку держава запровадила закон, яким дозволила замінити кровну помсту майновим відшкодуванням, що отримало назву композиція. Остання застосовувалася за бажанням сторін конфлікту після досягнення між ними згоди і встановлення обсягу відшкодування.

Спеціальне звернення особи до суду з метою захисту порушених прав називалося позовом (actio). «Позов – це не що інше, як право особи здійснювати у судовому порядку вимоги, які їй належать». За цивільним

правом звертатися до суду з позовом могли лише римські громадяни і лише за умови дотримання встановленої форми та ритуалу.

Студенти повинні засвоїти, що фундаментальним принципом приватного судового процесу був його змагальний характер. У спорі виступало дві сторони: позивач – особа, котра зверталася до суду з проханням захистити його право, і відповідач – особа, до якої заявлялася претензія.

Важливо запам'ятати деякі загальні правила (принципи) цивільного процесу:

- Ніхто не може бути суддею у власній справі.
- Слід вислухати й іншу сторону.
- Коли права сторін неясні, слід підтримувати відповідача, а не позивача.
- В сумнівних випадках - більш м'яке рішення.
- Один свідок - не свідок, ніхто не може бути двічі покараний за один і той самий делікт.

Студенти повинні дослідити форми захисту прав та види римського цивільного процесу, з'ясувати їх особливості.

Сід звернути увагу на питання представництва в суді. На стадії *ius* допускалося введення в процес представника сторони. Розрізнялись добровільне і необхідне (обов'язкове) представництво. Існують два види процесуальних представників за добровільним представництвом — когнітор (*cognitor*) і прокуратор (*procurator*).

Рішення державного суду було підкріплено примусовим виконанням державними чиновниками за рахунок відповідача. Судове рішення (*iudicatum*) було підставою для примусового виконання і можливості подати позов про виконання судового рішення (*actio iudicati*). Якщо в результаті цього позову особа, яка була присуджена до виконання, все ж таки не виконувала судове рішення, вона передавалася магістратом під владу кредитора. Виконавче провадження в давньоримській правовій системі спрямовувалось або на особистість боржника, або на його майно.

Вивчаючи питання щодо позовів, студентам необхідно дати визначення даному поняттю та дослідити види позовів. Потрібно запам'ятати, що у класичному римському праві позов (*actio*) — це право домагатися через суд того, що тобі належить. Іншими словами, позов — це звернення до суду за захистом своїх порушених прав

У сфері захисту порушених прав у розпорядженні претора, крім системи позовів, були також інші процесуальні засоби у вигляді актів адміністративної влади — інтердиктів (*interdicta*). Вони мали форму наказу чи заборони, що були обов'язковими для виконання. Студентам потрібно дослідити особливості засобів преторського захисту.

Вивчення теми передбачає дослідження питань щодо визначення поняття “позовна давність”, дослідження його виникнення. Позовна давність у розумінні сучасного права - це строк, в межах якого особа може звернутися до суду з вимогою про захист свого порушеного права чи інтересу. Особливе призначення цього строку в процесі полягає в тому, щоб спонукати особу, чие

право порушене, до активних дій щодо його відновлення за допомогою судових органів.

Основні категорії та поняття: цивільний процес; юрисдикція (jurisdictio); віндикація (vindictio); легісакційний процес (lege agere); формулярний процес (per formulas agere); преторська формула; екстраординарний процес (extra ordinem cognitio); позов (actio); речовий позов (actio in rem); особистий позов (actio in personam); стособи захисту прав; позивач; відповідач; представник; інтердикт; позовна давність (praescriptio).

Завдання:

1. Складіть та заповніть таблицю «Види позовів».

2. Накресліть схему «Засоби преторського захисту».

3. Особа К. повернувшись з подорожі виявила, що під час його відсутності сусід С. використовував його ділянку для прогону худоби на пасовиче. Звернувшись до сусіда С. з вимогою припинити зазначені дії, останній на претензії зауважив, що прогін худоби через ділянку особи К. є більш зручним і на його думку не створює для особи К. незручностей. Сусід С. зауважив, що він і надалі буде використовувати у зазначених цілях ділянку особи К. оскільки ділянка знаходиться у нормальному стані і тварини не наносять їй суттєвої шкоди так як проходять через неї лише 2 рази на добу.

Надайте оцінку даній ситуації. Чиї вимоги хто із зазначених осіб порушує права іншої особи? Який спосіб захисту права доцільно обрати у даній ситуації?

4. Особа А. прогулюючись містом помітила, що виготовлена нею власноруч ваза стоїть на підвіконні мешканця М.

Чи можливо у даному випадку для захисту права застосування інтердикту? Якщо так який із видів інтердиктів може бути застосований у цій ситуації?

Рекомендована література:

1. Підпригора О.А., Харитонов Є.О. Римське право: Підручник. – К.: «Юрінком Інтер», 2009. – 528 с.

2. Борисова В.І., Баранова Л.М. Основи римського приватного права: Підручник. – Х.: «Право», 2008. – 226 с.

3. Підпригора О.А., Харитонов Є.О. Римське право: Підручник. – К.: «Юрінком Інтер», 2009. – 528 с.

4. Задорожний Ю.А. Основи римського приватного права : курс лекцій. Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2009. – 92 с.

5. David Johnston. Roman law. Cambridge University Press. 2015. – 540 с.

6. Вовк В.М. Юридична рівність у римському приватному праві // Адвокат. – 2009. - №6(105). С. 29-32.

Змістовий модуль 2:

Речове та зобов'язальне право. Сімейне та спадкове право.

Тема 4. Речове право.

Практичні заняття – 6 години

Питання для обговорення:

1. Поняття речового та зобов'язального права.
2. Відмінність речового та зобов'язального права.
3. Поняття та види речей.
4. Класифікація речей.
5. Поняття права власності.
6. Види права власності.
7. Спільна власність.
8. Способи набуття права власності.
9. Обмеження права власності.
10. Припинення права власності.
11. Захист права власності.
12. Поняття і зміст володіння.
13. Захист володіння.
14. Поняття сервітутів та їхні види.
15. Емфітевзис і суперфіцій.
16. Застава як вид права на чужі речі.

Методичні рекомендації:

У стародавньому римському праві речові та зобов'язальні права розмежовувалися за допомогою позовів, розмежування саме речових і зобов'язальних прав тоді було відсутнє, воно розроблено юристами пізніших часів. Речовий позов застосовувався, якщо спір виникав з приводу права на річ, особистий позов - якщо приводом для спору були правові чи фактичні дії іншої особи. Починати вивчення даної теми необхідно із з'ясування поняття речового та зобов'язального права, а також дослідження відмінність між ними.

Студенти мають запам'ятати, що речове право - це таке право особи на річ, яке дає його носієві можливість безпосереднього впливу дією на неї. До речових прав відносяться: 1) володіння; 2) право власності; 3) сервітути та інші права на чужу річ. Речове право мало абсолютний захист - абсолютно проти всіх, проти будь-кого (немає значення злодія чи добросовісного володільця), хто порушує речове право конкретної особи.

Зобов'язальне право - це право вимагати від іншої особи надання речі чи виконання певної дії (або утримання від дії), якщо безпосереднього права на річ немає. Зобов'язальне право мало відносний захист — захист відносно конкретної особи, яка взяла на себе зобов'язання. Зобов'язальні права виникають з договорів та інших правомірних дій та деліктів (неправомірних дій). Тим самим зобов'язальні права поділяються на: 1) договірне право; 2) деліктне право та інші зобов'язання, які виникають з позадоговірних правомірних дій.

Також, необхідно з'ясувати поняття речей. Річ - це частина природи, яка становить певну цінність для свого володільця чи власника. Це може бути об'єкт, створений природою (вода, дикий мед), або те, що створено працею людини з сировинного матеріалу (цегла, мебля). Поняття "річ" і "товар" не є тотожними. Товаром може бути і те, чого в природі поки що не існує (не виготовлена продукція).

Студентам потрібно дослідити класифікацію речей: рухомі і нерухомі, прості і складні, подільні і неподільні, споживні і неспоживчі речі; речі, наділені родовими ознаками і речі індивідуально-визначені; головна і побічні речі; речі в обороті і вилучені з обороту.

Категорії власності й права власності є одними з найдавніших юридичних понять і належать до явищ соціальних. Право на власність лежить в основі людського буття, а питання про власність відповідно до цього є фундаментальними в розвитку будь-якого суспільства.

Вивчення теми передбачає, що студенти мають дослідити та засвоїти поняття та види права власності, вивчити способи її набуття, припинення та захисту. Необхідно запам'ятати, що римські юристи зазначали, що власник мав такі повноваження щодо своєї речі: право користування (*ius utendi*); право збору плодів (*ius fruendi*); право розпорядження (*ius abutendi*).

Наступним слід присвятити час вивченню поняття і змісту володіння. Володіння – це фактичне утримання речі з наміром вважати її своєю. Цей термін походив від слова осідання і спочатку означав поселення римського громадянина на общинній землі. Земля в Римі перебувала в общинній власності і передавалася окремим сім'ям у користування. Громадянин, що поселявся на певній земельній ділянці і обробляв її, визнавався володільцем. Римські юристи розрізняли такі види володіння: цивільне і натуральне.

Володіння користувалося самостійним захистом, що мав спрощену форму. Захист володіння здійснювався не в судовому порядку, а за допомогою преторських інтердиктів. Існувало три види володільницьких інтердиктів: а) для набуття володіння вперше; б) для збереження володіння; в) для повернення втраченого володіння.

Студенти мають опанувати знання про права на чужі речі: сервітути та їхні види; емфітевзис і суперфіцій; застава як виду права на чужі речі.

Потрібно вивчити, що сервітут – це речове право, що давало змогу його власнику користуватися чужою річчю в одному або кількох відношеннях. Сервітути поділялися на два види: речові і особисті. Емфітевзис – це довгострокове, відчужуване і успадковуване право користуватися чужою землею сільськогосподарського призначення, що не обмежувалося строками. Суперфіцій – це довгострокове, відчужуване і успадковуване право користуватися чужою землею для забудови.

Крім того, слід засвоїти, що застава – це право кредитора застосувати стягнення щодо задалегідь визначеної речі за умови невиконання боржником зобов'язань. Заставне право є додатковим до зобов'язального, але захищалося воно абсолютним речовим позовом.

Потрібно дослідити види застави. Фідуція – це угода, внаслідок якої речі передавалися боржником у власність кредитору, але за умови, що після виконання зобов'язання їх буде повернено боржнику. Ручна застава – річ передавалася у володіння кредитору без права розпорядження і користування. Іпотека – предмет застави лише визначався і продовжував залишатися у володінні, користуванні і розпорядженні боржника. Застава у формі іпотеки давала змогу боржнику заставляти одну річ кілька разів. Ручна застава та

іпотека давали змогу кредитору, за умови невиконання зобов'язання боржником, продати заставлену річ і відшкодувати завдані збитки.

Основні категорії та поняття: критерії поділу майнового права на види: речове право; зобов'язальне право; право спадкування; речі (*res*); речі тілесні і речі безтілесні; речі рухомі та нерухомі; речі родові і індивідуально визначені; речі споживні і неспоживні; речі прості і складні; ділимі і неділимі; головні речі та побічні; плоди (*fructus*): природні (*fructus naturalis*) і цивільні (*fructus civiles*); речі в обігу (*res in commercio*) і речі вилучені з обігу (*res extra commercium*); речі манципні (*res mancipi*) і неманципні (*res nec mancipi*); держання; володіння (*possessio*); користування (*usus*); види володіння: законне і незаконне, незаконне добросовісне і незаконне недобросовісне; давність володіння; право власності (*dominium, proprietas*); спільна власність (*condominium*); зміст права власності — правомочності власника: право володіння (*jus possidendi*), право користування (*jus utendi*), право розпорядження (*jus abutendi*), право одержувати прибутки (*jus fruendi*), право захисту; набуття права власності: первісні і похідні способи; втрата права власності; захист права власності; права на чужі речі; сервітути (*servitus*); емфітевзис (*emphyteusis*); суперфіцій (*superficies*); заставне право.

Завдання:

1. Скаладіть та заповніть таблицю «Речі у римському праві».

2. Скаладіть логічну схему «Речові права».

3. Скаладіть та заповніть таблицю «Права на чужі речі».

4. Особи К. та Л. набули у власність земельну ділянку. Упродовж певного часу ділянка не використовувалася жодним із них. Особа Л. перебуваючи на службі у римському легіоні пішла в похід, з якого повернулася через декілька років. По поверненню особа Л. з'ясувала, що під час його відсутності особа К. спочатку користувалася всією земельною ділянкою, а незадовго до повернення особи Л. продала земельну ділянку особі Р.

Надайте оцінку даній ситуації. Чи має місце у даній ситуації порушення речового права? Якщо так, то у чому полягає порушення?

5. Особи Ф. спільно із особою Ч. мали певну кількість деревини (8 шт). Особа Ч. маючи хист до майстрування меблів використавши частину деревини (2 шт.) виготовила обідній стіл, який у подальшому продала на ярмарку за 20 монет. З'ясувавши дані обставини особа Ф. зажадала відособи Ч. 10 монет, мотивуючи свої вимоги тим, що стіл виготовлений із спільного матеріалу відповідно і дохід має бути поділений порівну.

Надайте оцінку правомірності вимог особи Ф.

Рекомендована література:

1. Підпригора О.А., Харитонов Є.О. Римське право: Підручник. – К.: «Юрінком Інтер», 2009. – 528 с.

2. Борисова В.І., Баранова Л.М. Основи римського приватного права: Підручник. – Х.: «Право», 2008. – 226 с.

3. Підпригора О.А., Харитонов Є.О. Римське право: Підручник. – К.: «Юрінком Інтер», 2009. – 528 с.

4. Задорожний Ю.А. Основи римського приватного права : курс лекцій. Вид-во

Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2009. – 92 с.

5. David Johnston. Roman law. Cambridge University Press. 2015. – 540 с.

7. Гончаренко В.О. Система договорів римського права та деякі питання її рецепції в сучасному цивільному законодавстві України / В.О.Гончаренко // Університетські наукові записки. – 2005. - №3(15). С.121-125.

8. Дихта Н.М. Категорія фідуція та її особливості у Стародавньому Римі // Актуальні проблеми держави і права. Збірник наукових праць / – Одеса: «Юридична література», 2008. – Вип. 38. С. 189-194.

9. Нагнибіда В. І. Деякі проблеми становлення та еволюції системи прав на чужі речі / В. І. Нагнибіда // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. - 2004. - № 4. - С. 85-92. - Режим доступу:

10. Рибачок В.А. Становлення інституту іпотеки та механізму оформлення іпотечних договорів за часів римського права // Часопис Київського університету права. – 2009 - № 3. – С.150-156.

Тема 5. Zobов'язальне право

Практичні заняття – 4 години

Питання для обговорення:

1. Поняття zobов'язання.
2. Основи виникнення zobов'язань.
3. Сторони в zobов'язанні.
4. Виконання zobов'язань.
5. Наслідки невиконання zobов'язань.
6. Забезпечення zobов'язань.
7. Припинення zobов'язань, крім виконання.

Методичні рекомендації:

Вивчаючи дану тему студенти повинні засвоїти, що zobов'язання - це правові обмеження, що змушують боржника виконати певні дії, зробити, дати, надати послугу, а кредитор має право це вимагати. Предметом zobов'язання виступає дія, яка має юридичне значення і породжує правові наслідки.

Студентам слід дослідити основи виникнення zobов'язань. Zobов'язання виникає з певних юридичних фактів. Факт - це дійсна, не видумана подія. Факти, що мають юридичне значення і породжують певні правові наслідки, називаються юридичними. В свою чергу, факти поділяються на події і дії. Події – це ті факти, які настають незалежно від волі людини, - шторм, природна смерть людини, землетрус. Дії - це факти, які настають з волі людей, можуть носити як правомірний (договір, розлучення тощо), так і протиправний характер (делікт). Підставою виникнення zobов'язань служать юридичні факти: а) договір; б) ніби-договір; в) правопорушення; в) ніби-правопорушення. Потрібно проаналізувати зазначені підстави виникнення zobов'язань.

Приватне право розрізняло дольові і солідарні zobов'язання, активні і пасивні. Необхідно вивчити питання щодо сторін в zobов'язанні. Вииченню також підлягають такі поняття як новація (оновлення zobов'язання, новий договір відміняв старий без зміни сторін договору) та цесія (перевід боргу або поступка кредитором свого права третій особі шляхом призначення її своїм представником).

Під час дослідження питання щодо виконання зобов'язань потрібно звернути увагу на вимоги до виконання зобов'язань. Студентам слід вивчити, що виконання зобов'язання відбувається в інтересах кредитора, місце виконання зобов'язання має принципове значення, має бути дотриманий час виконання, виконання повинно строго відповідати змісту зобов'язання

Також необхідно дослідити наслідки невиконання зобов'язань, а також обставини форс-мажору, неподоланої сили та казус.

Забезпечення належного виконання зобов'язань застосовувалося з метою зробити невиконання не вигідним для боржника, воно досягалося або застосуванням універсального способу захисту - компенсації інтересу кредитора за рахунок боржника, що порушив зобов'язання, або використання спеціальних засобів. Слід дослідити такі засоби забезпечення виконання зобов'язань як завдаток, неустойка, пружа, іпотека.

Вивчаючи питання припинення зобов'язань, крім випадків виконання, слід виходити з наступного. Римському приватному праву були відомі принципи непорушності договору, які полягають при необхідності у збереженні первинної домовленості сторін. Неприпустимі одностороння зміна, розірвання та відмова від виконання договору. Окрім виконання, існують такі підстави припинення договору як новація (договір, який відмінє раніше існуюче зобов'язання і породжує нове) та залік (взаємне зарахування зустрічних вимог).

Основні категорії та поняття: зобов'язальне право; зобов'язання (*obligatio*); елементи зобов'язання: суб'єкти (кредитор, дебітор), об'єкт, зміст; зміст зобов'язання: щонебудь дати (*dare*), щонебудь зробити (*facere*), щонебудь надати (*praestare*); сторони в зобов'язанні: сторона зобов'язана (*debitor*) і сторона уповноважена (*creditor*); зобов'язання з договорів (*obligatio vel ex contractu*); засоби забезпечення виконання зобов'язань: завдаток (*arra*), неустойка (*stipulatio poenae*), застава (*hypotheca*), поручительство (порука) (*adpromissio*); фідучія; іпотека; новація; цесія (*cessio*) і прийняття чужого боргу; наслідки невиконання зобов'язань; підстави припинення зобов'язання; договори (*contractum*) і пакти (*Pactum*); вербальні контракти (*contractus verbis*); консенсуальні контракти (*contractus consensu*); безіменні контракти; зобов'язання ніби з договорів (*obligatio vel quasi ex contractu*); зобов'язання з деліктів (*obligatio vel ex delicto*); зобов'язання ніби з деліктів (*obligatio vel quasi ex delicto*).

Завдання:

1. Накресліть схему «Зобов'язальне право».

2. Скаладіть таблицю «Виконання зобов'язань».

3. Особа К. (продавець) та особа Р. (покупець) домовились про купівлю-продаж коня. Сторони погодили, що передача худоби буде здійснена після завершення сезону збору врожаю, проте сторони обумовили що продавець має передати покупцеві коня не пізніше першого дня осені. На підтвердження своїх намірів покупець перав продавцеві у якості завдатку 20 монет.

У подальшому приступивши до збору врожаю особа К. виявила, що через прохолодну погоду має розпочати збір врожаю пізніше. Покупець 5 вересня прийшов до особи К. із вимогою повернути йому 40 монет.

Особа К зауважила, що враховуючи прохолодну погоду на початку літа змушена була розпочати збір врожаю пізніше, у зв'язку із чим сезон збору врожаю ще не завершений. Також продавець повідомив, що наступного дня після завершення польових робіт передасть худобу.

Надайте оцінку діям продавця і покупця. Як правильно вирішити дану ситуацію?

4. Власник крамниці домовився із ремісником, що останній протягом 20 днів виготовить власноруч із мармуру 10 декоративних вазонів за обумовленим ескізом. За домовеністю ремісник має привезти виготовлені вироби до крамниці.

В обумовлений термін ремісник прийшов до крамниці і повідомив, що з замовлення виготовлено і власник крамниці може забрати вазони з майстерні.

Чи виконано зобов'язання належним чином?

Рекомендована література:

1. Підпригора О.А., Харитонов Є.О. Римське право: Підручник. – К.: «Юрінком Інтер», 2009. – 528 с.
2. Борисова В.І., Баранова Л.М. Основи римського приватного права: Підручник. – Х.: «Право», 2008. – 226 с.
3. Підпригора О.А., Харитонов Є.О. Римське право: Підручник. – К.: «Юрінком Інтер», 2009. – 528 с.
4. Задорожний Ю.А. Основи римського приватного права : курс лекцій. Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2009. – 92 с.
5. David Johnston. Roman law. Cambridge University Press. 2015. – 540 с.
6. Гончаренко В.О. Система договорів римського права та деякі питання її рецепції в сучасному цивільному законодавстві України // Університетські наукові записки. – 2005. - №3(15). – С.121-125.
7. Рибачок В.А. Становлення інституту іпотеки та механізму оформлення іпотечних договорів за часів римського права // Часопис Київського університету права. – 2009 - №3. – С.150-156.
8. Русу С.Д. Рецепція деліктних зобов'язань Римського права в новому Цивільному кодексі України // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2003. №1(15). С. 66-73

Тема 6. Сімейні правовідносини

Практичні заняття – 2 години

Питання для обговорення:

1. Поняття сім'ї.
2. Агнатська і когнатська сім'я.
3. Поняття шлюбу та його види.
4. Правові відносини подружжя.
5. Правові відносини батьків і дітей.

Методичні рекомендації:

Вивчення даної теми повинно сформувати у студентів уявлення про поняття сім'ї, статусу її глави та членів, їх прав та обов'язків. Сім'я - це засноване на шлюбі чи кровній спорідненості невелике об'єднання людей, пов'язаних спільністю побуту, взаємною допомогою та моральною

відповідальністю. Давня римська сім'я (фамілія) об'єднувала під владою її голови (патер) дружину, дітей, інших родичів, які проживали разом і вели спільне господарство, а також кабальних і рабів. Повноправним громадянином Риму вважався лише глава сім'ї - квірит. Студенти мають зясувати що таке манус та пекулій.

Дослідження сімейних правовідносин також вимагаю приділення уваги зясування видів сім'ї за Римським приватним правом. Слід зрозуміти поняття агнатської і когнатської сім'ї, різницю між ними та причини їх появи і розвитку.

Модестін стверджував: "Шлюб є союз жінки і чоловіка, спільність усього життя, єдність божественного і людського права", однак насправді жінка у той час займала підпорядковане становище. Потрібно дослідити види шлюбу, що існували у ті часи, визначити відмінності шлюбу кум ману та шлюбу сіне ману.

Вивчення теми також передчаєє засвоєння інформації щодо правових відносин подружжя, а також батьків і дітей.

Основні категорії і поняття: сімейне право; сім'я (familia); сімейний стан (status familiae); домоволодар (paterfamilias); батьківська влада (patria potestas); особа свого права (persona sui juris); особа чужого права (persona alieni juris); агнатська (agnatio) і когнатська (cognatio) спорідненість; агнати (agnati); рід (gens); шлюб (nuptiae, vel matrimonium); законний і незаконний шлюб; конкубат; влада чоловіка (manus); шлюб з повною владою чоловіка (cum manu mariti); шлюб з обмеженою владою чоловіка (sine manu mariti); еманципація (emancipatio); розлучення (divortium).

Завдання:

1. Скаладіть порівняльну таблицю «Види споріднення».
2. Скаладіть порівняльну таблицю «Законний римський шлюб».

Рекомендована література:

1. Підпригора О.А., Харитонов Є.О. Римське право: Підручник. – К.: «Юрінком Інтер», 2009. – 528 с.
2. Борисова В.І., Баранова Л.М. Основи римського приватного права: Підручник. – Х.: «Право», 2008. – 226 с.
3. Підпригора О.А., Харитонов Є.О. Римське право: Підручник. – К.: «Юрінком Інтер», 2009. – 528 с.
4. Задорожний Ю.А. Основи римського приватного права : курс лекцій. Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2009. – 92 с.
5. David Johnston. Roman law. Cambridge University Press. 2015. – 540 с.
6. Вовк В.М. Юридична рівність у римському приватному праві // Адвокат. – 2009. - №6(105). С. 29-32.
7. Голубченко А. Статус жінки у Стародавньому світі та Середньовіччі: теоретико-правовий аспект. Науковий журнал «Law. State. Technology – 2021. № 3. С 3–8,
8. Малютіна І.П. Категорія «жінка» у публічному і приватному праві Стародавнього Риму. Юридична наука. 2013. No 3. С. 28–34.

Тема 7. Спадкове право

Практичні заняття – 4 години

Питання для обговорення:

1. Основні поняття спадкового права.
2. Історія виникнення та розвитку спадкового права.
3. Спадкування за заповітом.
4. Спадкування за законом.
5. Прийняття спадщини.
6. Сингулярне наступництво.
7. Легати та фідеїкоміси.
8. Захист спадкових прав.

Методичні рекомендації:

Спадкування, котре Юліан визначав як «не що інше, як наступність усіх правах, що їх мав небіжчик» (Д. 50.17.62), займало проміжне становище між інститутами «Res» та «Actio». Це, зокрема, знайшло відображення у тому, що в Законах XII таблиці в Інституціях норми щодо спадкування вміщено і там, де йдеться про речі, й у розділах, присвячених зобов'язанням.

Спадкове право тісно пов'язане з усіма іншими видами майнових прав. Вивчення даної теми має сприяти формуванню та засвоєнню студентами основних понять спадкового права. Спадкування — це перехід майна після смерті його власника до інших осіб. Спадкове майно, спадкова маса, або спадщина — це сукупність прав і обов'язків небіжчика, яка визначається на момент смерті спадкодавця.

Наступництво у правах і обов'язках покійного могло бути двояким — універсальним або сингулярним. Студенти повинні з'ясувати відмінності між ними.

Потрібно приділити увагу вивченню історії виникнення та розвитку спадкового права, ознайомитися з етапами його розвитку.

Студенти мають дослідити у чому полягає спадкування за заповітом та спадкування за законом, з'ясувати випадки коли спадкування здійснювалося за кожним із цих порядків. Необхідно ознайомитися із черговістю спадкування за законом, визначити які особи закликалися до спадку та у якому порядку.

До прийняття спадщини від моменту її відкриття потрібно здійснити певні юридичні дії: вжити заходів щодо повного виявлення спадкового майна та його охорони; виявити і визначити кредиторів і боржників, місце їх знаходження, розміри вимог і боргів тощо; виявити потенційних спадкоємців. Також, потрібно звернути увагу на те, що для прийняття спадщини вимагалися такі умови: а) здатність закликаних спадкоємців до прийняття спадщини; б) висловлена певним чином воля на прийняття спадщини. Якщо закликані до спадкування спадкоємці не здатні самі прийняти спадщину через свою недієздатність, замість них спадщину приймали їх законні представники (батьки, опікуни, піклувальники).

Римське спадкове право знало сингулярне наступництво, за яким до окремих осіб переходили лише певні майнові вигоди без обтяження їх будь-якими обов'язками. Це були *legata* (легати або заповідальні відкази) і

fideicomiss (фідеїкоміси). Потрібно визначити їх поняття та відмінності. Слід враховувати, що легат (legatum) — заповідальний відказ, безоплатне заповідальне розпорядження спадкодавця, яке робилося в заповіті, щодо надання спадкоємцям деяких грошових сум або речей визначеній особі, на підставі чого виникало сингулярне спадкування. А фідеїкоміси (лат. fideicommissum — звернення до честі іншого) — це усне або письмове розпорядження останньої волі, через яке заповідач під чесне слово зобов'язував свого спадкоємця видати третій особі або всю спадщину, або її певну частку.

При вивченні теми потрібно ознайомитися із поняттям, способами та особливостями захисту спадкових прав.

Основні категорії та поняття: спадкове право; спадкодавець; спадкоємець; поняття і стадії спадкування: відкриття спадщини (delatio hereditas), прийняття спадщини (aditio hereditatis); універсальне (successio in universum jus) і сингулярне (successio in singulas res) наступництво в спадкуванні; право спадкування і етапи його розвитку: спадкування за цивільним правом, спадкування за преторським едиктом, спадкування за імператорським доюстиніанівським законодавством, реформи імператора Юстиніана у сфері спадкового права; лінії і ступені спорідненості; види спадкування: за заповітом (successio testamentaria) і за законом (successio legitima); заповіт (testamentum); спадкова маса (hereditas) спадкова частка; спадкування всупереч заповіту; спадкування за законом чи без заповіту (successio legitima, vel successio ad intestato); підстави для спадкування за законом; заповідальні відкази: легат (legata) і фідеїкоміс (fideicommissa); законна частка при спадкуванні (portio legitima); позбавлення спадщини (exhereditatio).

Завдання:

1. Складіть порівняльну таблицю «Види спадкування».
2. Складіть та заповніть таблицю «Черги спадкоємців».

Рекомендована література:

1. Підпригора О.А., Харитонов Є.О. Римське право: Підручник. – К.: «Юрінком Інтер», 2009. – 528 с.
2. Борисова В.І., Баранова Л.М. Основи римського приватного права: Підручник. – Х.: «Право», 2008. – 226 с.
3. Підпригора О.А., Харитонов Є.О. Римське право: Підручник. – К.: «Юрінком Інтер», 2009. – 528 с.
4. Задорожний Ю.А. Основи римського приватного права : курс лекцій. Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2009. – 92 с.
5. David Johnston. Roman law. Cambridge University Press. 2015. – 540 с.
6. Вовк В.М. Смерть та мертве тіло як елементи Римського права // Часопис Київського університету права. – 2009. - №4. С. 26-32.